

GLASNIK SHO GAZETTE

СРПСКО ДРУШТВО ЗА ХЕРАЛДИКУ, ГЕНЕАЛОГИЈУ, ВЕКСИЛОЛОГИЈУ И ФАЛЕРИСТИКУ "БЕЛИ ОРАО"
SERBIAN SOCIETY FOR HERALDRY, GENEALOGY, VEXILLOLOGY AND PHALERISTICS "THE WHITE EAGLE"

СРЕЋНА
НОВА
ГОДИНА
И НОВИ
МИ-
ЛЕНИЈУМ!

ХРИСТОС
СЕ РОДИ!

ВА ИСТИНУ
СЕ РОДИ!

СРЕЋНА НО-
ВА ГОДИНА
И НОВИ МИ-
ЛЕНИЈУМ!

У овом броју:
Inside this issue:

Уметност Паула Беша
Art of Paul Boesch 3

Порекао Прест. Александра II
Descent of C. P. Aleksandar II 6

Одмикована Горњег Карабаха
Awards of Upper Karabagh 7

Грбови српских племића #1
Arms of Serbian Nobles #1 7

ДЕСПОТ СТЕФАН И РЕД ЗМАЈА DESPOT STEPHEN AND ORDER OF THE DRAGON

Време деспота Стефана страшно је време за Србију и Србе. Ваљда зато што су времена тако тамна његова изузетна личност тако сија.

О Деспоту се да мислити у различитим контекстима: као песнику, као владару, као ратнику, као законодавцу, као савременику Бајазита и Тимура, Сигисмунда и Јована VII, као политичару и као витезу. Управо је један аспект Деспотовог витештва предмет нашег разматрања.

Најчешће се витештво Стефаново доводи у везу са Редом змаја на основу 77. главе житија Деспотовог које је написао Константин Филозоф. Због лепоте текста вреди навести тај део:

А пре, када је склопио право пријатељство са западњима, када је ушао у град звани Будим, где је био сабор западних краљева и друге госпoде код краља угарског (који је требало да иде) у Констанцију и у Рим на крунисање, овај деспот Стефан (беше) над свима најсветлији; пред свима и изнад свих видео се, као месец међу звездама; и из далека видео га је свако; и сви његови савети на месту (беху и) остадоше непоколебљиви.

Многе дарове од угарских земаља доби: тврде градове и села и остало, што знају све околне држа-

ве. И не само ово, него и после седме године (од) долазак краљева, када се он вратио, сваке године долазио је на западни сабор, и никада се не вратио а да није примио градове и земље. Тако, дакле, сам тамо хођаше и ови к њему долажаху. (И) не само (ово), него и у Белом граду његову био је понекад краљ пре овога; и као из (свога) дома у (свој) дом прелажашу по угарским и српским градовима; и о чуда, ко је када ово где слушао? По васељени источни владари (бежаху према) западним (владарима) непријатељи и пленили су (им) земље, и ратовали су један са другим, а овај шаље своју војску ка источњацима против западних, а ка западним сам одлази да се саветује. И ово обоје је јавно чинио и за многе године. Никада, дакле, уистину нико не створи (тако нешто), смо он једини, велики и изванредан у премудрости и сили; а то и после њега као неки закон који је он утврдио остаде. Јер нису просто ни западни ово трпели, али знаху да је као неки штит и (да) непоколебљива вера (долази) од њега; и свештеници њихови говораху: "Још се молимо о благочестивом деспоту који је у српској земљи".

Долажаху најсветлији њихови и најхрабрији да служе деспоту, као пред краљем; и на сабору свих

MERRY CHRISTMAS

Змајски печат краља Сигизмунда.
Dragons Seal of King Sigismund.

Знак Друштва змаја у trapunto везу
(Баварски национални музеј, Минхен).
Badge of the Society, Trapunto embroidery (Bavarian National Museum, Munich).

Церемонијални
мач Друштва змаја
(Збирка оружја
Kunsthistorisches Museum у Бечу).
Ceremonial sword
of the Dragon Society (Kunsthistorisches Museum, Vienna, Collection of arms and armour).

Знак Друштва
(према: Roman Freiherr v. Prohazska: Österreichisches Ordenshandbuch, München, 1974, 1072).
Badge of the Society.

Знак Друштва према слици на прозору у Ворбу (по Ганцу). Society Badge on the widow at Worbs (after Ganz, reproduced also by D'Arcy Boulton).

(Continued from page 1)

кнезова један од витезова благочестивог (Стефана) обори насилније и узме венац победе.

А овај (Стефан) и краљеве благородне и славне витезове имахаше власт одликовати тако да су се они поносили више од свију краљевих (витезова), говорећи: "Мени деспот витештво уручи".

Ред змаја у нашој и иностраној литератури

Витештво и витешки редови јесу интригантна тема која превазилази оквире чисте историје и уводи у царство једног паралелног света којим управљају идеали, у коме је младост истовремено и дивља и кротка, у коме је старост мудра и часна. У том свету заслуга води признању, врлина побеђује зло, храброст се награђује лепотом, а вера вечношћу. Стварност витештва је увек била другачија, и увек је подразумевала велики труд да се приближи идеалу, а да се истовремено превише не удаљи од реалности. Идеја витештва је увек била најуспешнија када је успевала да идеал изрази формом, а реалност одене у принцип.

Ред змаја, или исправније Друштво змаја, дуго времена није побуђивало велику пажњу. Мада се рутински помиње у старијим историографским и фалеристичким делима, углавном се ради о преношењу мање - више фиктивних података. Крајем 19. века настају први озбиљнији покушаји да се истражи историјат Друштва. Тако Едмунд Берзевиц објављује невелики рад 1893, а фон Шмитер нешто амбициознију студију две године касније. Паул Клетлер објављује 1925. године мању студију која је, због ограниченог тиража и недоступности часописа у коме је објављена, остала незапажена, а наредне године је

своју - још увек непревазиђену студију - публиковао Бела Барањај. Нажалост, генерални проблем мађарског језика није Барањајеву студију учинио много приступачном широј истраживачкој јавности. Општа хералдичка и фалеристичка литература се Друштвом змаја бави прилично перфункторно, али и овде се важним текстом (незвано зашто) сматра кратка хералдичка студија Ласла Ферјатакија из 1883.

У нашој литератури витезовима Змаја су се, у оквиру неких других тема, бавили М. Пурковић, Марија Бајаловић-Хаџи Пешић и Александар Палавестра. Значајан текст о једном витезу Змаја публиковао је С. Ћирковић, али је једину студију посвећену деспоту Стефану и Змајевом реду објавио Др. Милош Антоновић. Недавно је из штампе изашла књига Живојина Андрејића посвећена витезовима Реда, која се темом бави у прилично широком контексту.

Дворско и ратничко витештво

Као што су 11. и 12. век доба монашко-риџерских и болничких редова, тако су 14. и 15. век доба процвата секуларног витештва. Само у периоду од 1325. до 1470. године настало је 29 великих монархијских ордена и неупоредиво већи број братстава и братовштина, асоцијација и аристократских витешких заједница. Чак и Србија Душановог доба изгледа да је следила линију започету у Угарској, отуда помињања Реда Св. Стефана који је, наводно, основао Душан поводом свог царског крунисања. Ратничко витештво, које је карактеристика прве етапе, у коме се кроз регрутовање чланства формирала и попуњавала уобличена религиозна и војничка заједница, и у којој је лична врлина потпуно под-

ређена оној колективној, у позном периоду се трансформише и чланство у витешком реду се персонализује. Више не чини чланство у Реду једну личност витезом, већ присуство знаменитих витезова у једној заједници њу чини витешким редом.

Ордени, Братовштине и Друштва

Позни Средњи век познаје више категорија онога што се обично назива секуларним Орденом или Редом. С обзиром на то да је само један веома ограничен број тих средњовековних институција био предмет озбиљнијих студија, и да је изворни материјал углавном веома оскудан, сазнања заснована на историји и развоју Ордена подвезице, Златног руна и Благовештења послужила су да се изврши извесна појмовна нивелација која је редовно водила до погрешних закључака, а погрешни закључци су увек имали врлину да су прихватљивији и заводљивији од оних заснованих на чињеницама. Отуда тек недавно наилазимо на озбиљне покушаје да се начини једна стручна класификација која би, колико-толико, приближила наше схватање Ордена и Редова позног Средњег века ономе што су они у свом времену заиста представљали. Прву такву класификацију понудио је Ричард Барбер 1970, предлажући следеће категорије:

А) Кнежевске ордене узвишених амбиција

Б) Ордене створене из витешких порива или хира оснивача

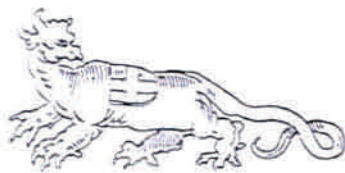
В) Прагматична удружења

Дарси Бултон је понудио сложенији модел:

А) Прави ордени (они који поседују правила, статуте, којима се регулише свакодневни живот чланова и као колективитета и као поје-

(Continued on page 4)

MERRY CHRISTMAS

Цртеж Ханса Балдунга Грина, најчешће идентификован као цртеж знака Друштва Змаја, по свој прилици се односи на Орден саламандра или неки други. Drawing by Hans Baldung Grün, usually identified as Badge of the Order of the Dragon, in verity probably Order of the Salamander or something else.

Знак Змаја, према цртежу Конрада Гриненберга (књига о Сабору у Констанци). Badge of the Dragon, according to Conrad Grünenberg's armorial book about the Council of Constance.

Орденски знаци на надгробним споменицима (Jörg Perckhaimer, c. 1450, Heinprecht von Mallse, c. 1450, Giovanni Elmo, c. 1483). Badges of the Dragon upon tombstones, as reproduced by D'Arcy Boulton.

Гробна плоча Јована Перењија (+1458) у Теребешу у Мађарској. Tombstone of Johannes Perenyi (+1458) in Terebes, Hungary.

динаца), који се деле на=

A-1= Монархијске ордене, које одликује монархистички статут, са старешинством инхерентним у Круни и основном релацијом која чланове везује лојалношћу према наследном Суверену.

A-2= Братовштине, које одликује статут који дозвољава чланству да само бира поглавара и нове чланове, у које могу бити кнежевске, у некој мери сличне монархијским орденима, или племићке.

A-3= Братства, која одликује демократски статут, и која најчешће окупљају равноправне по рангу чланове, са циљем заједничке одбране или акције.

A-4= Заветне ордене, које одликује један одређени заједнички циљ после чијег се остварења орден гаси.

Б) Псеудо орден (они које чине појединци без икаквих чврстих узајамних веза, и без стварног корпоративног односа унутар тог ордена), а који се деле на=

Б-1= Клијентске, које карактерише право на ношење одређене инсигније у замену за заклетву лојалности према суверену који такво право додељује.

Б-2= Почасне, које карактерише право на ношење одређене инсигније као потврде да су учествовали у каквој свечаној прилици, функцији или ходочашћу.

У складу са Бултоновим моделом, Орден змаја који се у савременим изворима назива разним именима - припада категорији А-1.

О времену настанка и нестанка Друштва змаја

Већина оних који су се бавили Друштвом змаја узима као годину његовог настанка 1408. У ствари, 12. децембра те године краљ Сигисмунд (или Жигмунд, како га

наша историографија из недовољно јаким разлога назива) обновио је Друштво и дао му Статут чији нам је текст познат углавном из Фејеровог преписа. Када је Друштво змаја заиста настало, још увек није сасвим јасно. Линд сматра да је оснивање пало у време које претходи крунисању Сигисмунда за угарског краља. Паул Клетлер се позива на једно писмо цара Фердинанда III од 22. маја 1452. године у коме се изричито наводи да је Сигисмунд Друштво змаја основао крајем 14. века, пре појаве Хусита, те из тога изводи претпоставку да је мотив за формирање Друштва могао бити повезан са опасношћу од Турака. Ту претпоставку поткрепљује тврдњом да су у несрећном крсташком походу на Турке 1396. године посебно бројни били витезови из Аустрије и Штајерске, који су и иначе били снажно заступљени у чланству Друштва. У једном писму краља Сигисмунда од 26. септембра 1412. у коме се говори о Друштву змаја, изричито стоји *...duximus de novo erigendam et constituendam illamque multorum privilegiorum exemptionum et libertatum prerogatives faciendam* (Sic!). У потврду уверења да је Друштво основано пре 1408. Клетлер указује и на податак да се већ 1402. године у печату штајерског војводе Ернеста Гвозденог налази знак змаја и да су грбови његове браће Фридриха и Вилхелма у Арморијалу Друштва Св. Христифора у Арлбергу, који је састављен 1394, пропраћени инсигнијама Друштва змаја. Барањај, пак, настанак Друштва везује за ситуацију насталу постављањем питања наслеђа угарског престола, на које је Сигисмундово право, изведено из права његове прве супруге Марије, нестало њеном смрћу, док је даља судбина његове Круне била условљена одредбама уговора о наслеђу престола закљученог са Хабсбурзима 16. августа

1402. Године 1408, нова Сигисмундова краљица Барбара Цељска била је трудна; у случају да роди кћер, и да остане удовица, круна би припала Хабсбурзима. Излаз је, по Барањају, потражен у стварању превентивног политичког савеза који је још нерођеном потомству, макар и женском, имао да обезбеди наслеђе Круне и Престола. Брига се показала оправданом, јер је Краљица родила кћер Јелисавету.

Сама Повеља из 1408. није сасвим прецизна, и у њеној непрецизности треба пре свега тражити извор различитих тврдњи о стварној години оснивања. Вероватно да је веза између оснивања Друштва и Сигисмундовог крунисања нађена у оном делу текста који се позива на већ стечене заслуге потписника Повеље и статутарних чланова Друштва змаја. Ипак, колико год био индикативан за потврду става о постојању Друштва ante 1408, у том тексту не може се уочити ништа на чему би се могло засновати прецизније датовање, нити постоји јасан одговор на питање зашто се, ако се већ ради о обнови једне претходно већ постојеће институције, у самој Повељи то нигде не помиње. Можда због тога што Друштво 1408. године није само обновљено, него и битно измењено у односу на првобитну институцију.

Пре свега ваља знати да је први витешки ред у Угарској основан још 1325/6. године, као Братство витезова Светог Ђорђа, од стране краља Карла Роберта (у Угарској знаог као Карољ I). Као издана лозе која је била сведок и творца оне витешке културе коју су западна и средња Европа прихватиле као своју, Карло Роберто је био добро упућен у могућности које је давало усмеравање ка идеалним врлинама у односу на прагматичност свакодневног одмеравања снага на политичкој арени. Отуда нагли

(Continued on page 5)

MERRY CHRISTMAS

процват институције турнира у Угарској, које је у домену хералдике проузроковало рапидно повећање броја грбова са членом. То је уједно било и средство да се нови слој великаша, *barones naturales seu solo nomine*, из кога је краљ регрутовао своје нове витезове (*aulae regiae milites*) на штету магната (*veri barones regni*), јаче вежу уз круну. Познато је да су Карло Роберто и његов син Лајош формирали први витешки суд у Угарској (*curia militaris*), и да је Угарска њиховог времена словила за средину у којој су неговане најчистије северно-француске витешке традиције. То је, дакле, амбијент у коме је настало Братство. Ми у ствари не знамо тачан датум његовог оснивања, јер је једини сачувани савремени документ у ствари капитуларни спис датован на дан Св. Ђорђа, 23. априла 1326, којим се санкционишу измене оснивачке Повеље, али се из њега да уочити да је оснивачка свечаност одржана у Острогону у присуству Примаса. На челу Друштва стајала су двојица судија (*judices*) по избору самих чланова, а скупови чланова имали су се одржавати сваког месеца. Краљ је имао право на неограничену лојалност и војну помоћ чланова, а у Друштво су могли приступити само они који су већ раније примили витешку акаладу. *Numerus clausus* је у старту био доста висок - 50 витезова. Витезови су носили црни огртач до колена, са капуљачом, и са извезеним текстом *In veritate iustus sum huic fraternali societati*. Мисли се да се, у овом или оном облику, ово Братство одржало све до 1395. године. То мишљење нема потврде ни у каквом документу, али га не треба одмах одбацити јер се поређењем капитуларног списка и статутарне Повеље Друштва змаја могу уочити знатне сличности у концепцији Братства и Друштва. У том смислу ни претпоставка да би Друштво змаја

могло представљати формални наставак Братства не мора бити искључена.

Као што не можемо прецизно одредити датум настанка Друштва змаја, тако нам ни време његовог нестанка са историјске позорнице није много познатије. По неким тврдњама, Друштво је егзистирало све до 17. века у условима готово потпуне анонимности. Ту тезу, с обзиром на праксу преношења овлашћења за пријем нових чланова на знатније феудалце, заступа и Бултон, према коме се практично замирање Друштва, односно његова мутација у релативно слободну и необавезујућу асоцијацију, могло датовати у период владавине Владислава II, прецизније око 1493, мада не пружа никакво образложење за то. У сваком случају, за владавине Јаноша Хуњадија Друштво се одржало, иако је краљ био у готово непрекидној завади са Драконистима. Подаци о новим витезовима могу се пратити само до почетка седме деценије 15. века, али не систематски. Тврдње да је Друштво наставило да егзистира у арагонској краљевини, мада се готово ритуално износе у литератури, тешко да би се могле поткрепити било каквим документарним аргументом.

О чланству Друштва змаја или Драконистима

Када се говори о Друштву змаја, у нашој литератури по правилу се наглашавају витешки квалитети и висока начела која се у овом историјском периоду витештву и онако приписују и од њега очекују, па се по аналогiji повезују и са Редом змаја. Међутим, у Повељи из 1408. године нема ни трага од свега тога. И Клетлер и Бултон запазили су да је револуционарна разлика између Друштва змаја и претходних или савремених дворских редова и витешких асоцијација

управо у том одсуству било каквих пререквизита витешке етике у Статуту Друштва, уз нескривено присуство политичког прагматизма и наглашавања узајамних интереса. Тако се Статутом Друштво дефинише као нека врста уговорне организације, у којој се барони обавезују владару, његовој супрузи и нерођеној деци да ће им бити вечно лојални, да ће безрезервно бранити и штитити њихове личности и права, да ће их одано служити против непријатеља Краљевства и да ће их обавештавати без одлагања о свакој завери или нападу на владарску породицу чим о нечем таквом стекну сазнање. Владар се, пак, са своје стране обавезује да ће чланове Друштва обасути почастима и звањима, да ће бранити чланове, њихове удовице и сирочад од сваког напада, нарочито напада на њихову имовину, да ће сваки свој евентуални сукоб са неким од чланова препустити арбитражи Друштва, и да ни једну акцију или меру која се тиче Друштва неће предузимати док не саслуша мишљење и савет најмање пет његових чланова.

У погледу узајамних односа чланова Друштва, прецизира се да ће они бити братски, да ће једни друге бранити од сваког напада, да ће прихватити одлуку Друштва о размерама и врсти помоћи коју једни другима треба да укажу и да ће прихватити његову арбитражу у случају међусобних спорова.

На сасвим формалном (и церемонијалном) нивоу, чланови Друштва су обавезани да присуствују сахранама преминулих чланова, да један дана носе коротну црнину за умрлим, а сваког петка да се одевају у црно. Уз то, обавезни су да свакодневно на себи носе инсигније Друштва. За непоштовање ових захтева, члановима су прописане црквене казне: за непристојанство сахране да плате 30 миса задушница, за про-

(Continued on page 6)

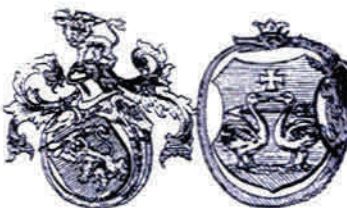

Гробна плоча Петера Хајнриха (+1432-3) у Брезовици. Tombplate of Peter Heinrich (+1432/3) in Brezovice. (This and Perenyi plate after K. Lind: Arch. Atlas der Mittelalterliche Grabdenkmale, Wien-Leipzig 1894, table LI).

Позна хералдичка интерпретација истог грба, после обнове племства за породицу Берзевице из Берзевице и Какаш-Ломнице 1559. г. Later heraldic interpretation of the same

armorial bearing, patent reconfirming nobility for Family of Berzevici de Berzevici and Kakas-Lomicza.

Лево: грб породице Бочкај од Бочке и Киш-Марје, према даровници Краља Сигизмунда Иштвану Бочки у Констанци, 1418, као ко-титутару уз Андраша Чапија. Из те је породице Иштван Бочкај, трансилвански кнез кога су Турци поставили за угарског Краља. Десно: Грб Бетлена од Иктара, додељен од стране Сигизмунда 1420. Из те је породице потоњи трансилвански кнез и угарски Краљ Габор Бетлен. Arms of Bocskay and Bethlen families, granted in 1418 and 1420 by Emperor Sigismund. Istvan Bocskay and Gabor Bethlen became, eventually, Kings of Hungary.

MERRY CHRISTMAS

Трансформација знака Друштва змаја у уроборос, и измештање из окружења у сам штит у грбу породице Кишвардај, изумрле 1582. Transformation and displacement: Dragon surrounding arms becomes Ouroboros inside the shield in armorial achievement of the Kisvarday Family, which died out in 1582.

Сличан пример у грбу породице Калај од Нађ-Калоа, од рода Балог-Шемјен, лево племићки са знаком змаја око штита, десно грофовски из 1770, са змајем трансформисаним у уроборос уведен у штит. Another example: arms of Kalay de Nagy-Kalo, genus Balogh-Semjen, on the left arms of nobles Kalay, with badge of the Dragon about the shield, a comital arms from 1770, where dragon is transformed into ouroboros and drawn into shield.

Грб грофова Карољи од Нађ-Кароља, где је изворни породични грб са змајем без измена постао претениони грб, а затим унет као централно поље грба жупаније Сатмар (доле) у којој су Карољи били наследни жупани. Arms of Counts Karolyi de Nagy-Karoly: the original arms with badge of the Dragon were incorporated as an inescutcheon in Baronial and Comital Arms, and also placed as central field in the arms of Szatmar County (below), where Karolyis were hereditary Counts.

пуст да се одену петком у црно имали су платити пет миса, као и у случају да пропусте да не себе ставе инсигније Друштва када се појављују у јавности. Ови елементи иманентни су свим класичним витешким редовима, и ако би се само по њима судило, Друштво змаја јесте витешки ред или орден. Међутим, Друштво нема свесца-заштитника, нема официјелно седиште нити домицилни храм, нема сопствене приоре, канонике нити било какве административно-церемонијалне функционере (архиваре, херолде, секретаре, хроничаре), нема сопствених церемонија, капитула или капитуларних скупова, и - што је најважније - нема никаквих помена о витешком статусу као предслову или последици чланства у Друштву. Тај детаљ је заиста суштински, јер је квалитет витештва потпуно одвојен од квалитета племства. Позни Средњи век веома јасно разликује племенитост рода од племенитости геста. Племство се стиче наслеђем или даровањем, док се витештво добија искључиво акадомом, наследно је и подразумева постојање и признање персоналних врлина међу којима је храброст само једна од многих. Витештво је племству иманентно, али није инхерентно, док је витештво само један од начина квалификовања за племићки staleж, а у погледу личног угледа и друштвеног статуса може да му буде и субститут. Отуда и посебне куртоазне формуле којима се прецизира поседовање витешког статуса, као елемента личног племства, и које су различите од титула којима се дефинише статус у оквиру аристократске хијерархије друштва. Дакле, Друштво змаја није витешко друштво, већ асоцијација барона, магната Краљевине, као што и сама статутарна Повеља јасно дефинише. Отуда се црквени прелати, којима витештво по канонима није доступно, док

племство јесте, стављају у исти ред са баронима и магнатима Краљевства у статутарној Повељи Друштва змаја.

Добро је поменути овде још једну особеност Друштва змаја. Супротно ономе што се може прочитати у неким фалеристичким изворима, али супротно и готово генерално прихваћеној пракси позног Средњег века, витезови Змаја нису имали никакву карактеристичну церемонијалну, капитуларну или походну одећу по којој би се разликовали од других и која би истакла њихову уочљивост у дворском друштву или на бојишту. Плашт који се чува у Бечу можда јесте припадао самом Сигисмунду, али никакве потврде да би то могао бити официјелни орнат или део орната не може се на основу њега извести. Изгледа да се магнатска одећа, позната са илустрација из разних фалеристичких приручника, може приписати машти оца Бонанија, аутора једног старијег и веома популарног фалеристичког компендијума. На основу статутарне Повеље из 1408, као и на основу бројних докумената, артефаката и ликовних извора, изван спора је да чланови Друштва јесу имали посебну инсигнију, о којој се каже да је знак змаја савијеног у прстен, репа обмотаног око врата, расцепљеног по средини леђа свом дужином од темена главе до врха репа, с крвљу која образује црвени крст који се пружа унутрашњом страном расцепљеног крвљу, као што на исти начин и они који се боре под заставом славног мученика Светог Ђорђа обичавају носити црвени крст на белом пољу... Овај, не баш срећно срочен, опис ипак дозвољава да се у њему препозна знак који се може посведочити са бројних докумената, археолошких налаза и артефаката. Иако то није записано у статутарној Повељи, познате су нам две врсте, или катего-

рије, инсигнија:

А) Фигура змаја, слична описаној, обешена ланчићем о пламени грчки крст који је у аверсу исписан *O QUAM MISERICORS EST DEUS*, а у реверсу *PIUS ET IUSTUS*.

Б) Фигура змаја као претходна, али без пламеног крста.

Мада постоје разне варијанте описаних инсигнија, изгледа да су змаја у комбинацији са крстом првобитно носили Драконисти именовани у оквиру *numerus clausus*-а, док су без крста знак носили они именовани делегирањем права пријема. Извесно је, међутим, да је у једном моменту право на пламени крст постало опште, јер наилазимо на такву представу инсигније код позних чланова Друштва чији их друштвени ранг свакако не чини могућим кандидатима за чланове *de numero*. Такође, највећи број сачуваних знакова Друштва начињен је од тривијалног материјала, веома далеко од оног што би се могло очекивати да се налазило у остави херца Стефана (ипак, вреди потсетити се да је херцег имао три примерка знака Змаја). Ако би смо судили само по ономе што је сачувано, несумњиво најраскошнији примерак и није од метала, већ у *trapunto*-везу, и по свој прилици је ношен нашивен на одећу или плашт.

Бултон наводи да је Сигисмундова зависност од Дракониста (или Змајева) била апсолутна, и да је у оквиру извршавања обавеза које су статутарном Повељом постале основ овог политичког савеза од око 200-нак кастеланстава које су на почетку Сигисмундове владавине припадале Круни Св. Стефана после 1408. године око 140 пренето у посед Дракониста, док је од 80 кастеланстава које је Круна стекла после ступања Сигисмунда на Престо, у посед Дракониста предато чак 70.

(Continued on page 7)

MERRY CHRISTMAS

Барањај, међутим, упозорава да је у извесним важним моментима Сигисмунд тенденциозно и вешто избегао да испуни обавезе према Драконистима. Један од таквих момента био је и сукоб са војводом Хрвојем Вукчићем, који је и сам био члан Друштва после 1409. Када је Хрвоје напao поседе херцега Сандаља Хранића, и самог Драконисте, остали чланови Друштва су по налогу краљице Барбаре напали Хрвојеве угарске поседе и окупирали их. На протесте војводе Хрвоје, и позивање да је и он члан Друштва, Сигисмунд је одговорио тако што га је брисао из чланства, а да при том није обавио прописану консултацију са Драконистима нити је активирао поступак арбитраже.

Доста обимна историјска грађа на коју се позивају аутори који су се бавили Друштвом змаја сведочи да су Драконисти између себе успоставили веома чврст савез који је подразумевао размену територија ради укупњавања поседа, породичне пактове о узајамном наслеђивању, и да су до смрти Сигисмундове Драконисти представљали неспорни ауторитет, о чему може сведочи и папска санкција Евгенија IV за Societas cum signo draconis од 21. и 24. јула 1433. године. Мада Барањај упозорава да је за самог Сигисмунда Друштво изгубило капитални значај још одмах пошто је мала Јелисавета проглашена наследницом престола, а брачни договор о њеној удаји за младог Албрехта Хабсбурга потписан, постојање позива члановима Друштва да се придруже походу на аустријског војводу Фридриха 1412. године сведочи да се губљење Сигисмундовог интереса за Друштво није одвијало нагло и одсечно. У то време чланство Друштва је престало да буде лимитирано на угарске бароне и магнате. Тако се наводи да је штајерски војвода Ернест Гвоздени са својих 24 барона примљен

међу Драконисте 1409, маркиз од Анконе 1413, литвански велики кнез Витовт 1429, влашки војвода Влад II 1431. Када је уведено начело делегирање права пријема на друге чланове Друштва осим краља Угарске није нам познато, али би можда поменутих 24 барона Ернеста Гвозденог могли указати на решење. Познато је да је краљ Алберт (или Албрехт) писмом од 22. јула 1439. овластио Цона II Мобрија, Војводу од Норфолка, да може носити инсигније Друштва и да може у Друштво примити по свом нахођењу још шест племића. Иако је то најранији документарно познат случај, он не мора бити и први уопште. Напротив, како је познато да сам Сигисмунд за живота није одступио од иницијалног броја од 24 члана, на колико је био статутарно успостављен numerus clausus Друштва, могло би бити да се из чињенице да постоје две врсте инсигнија Друштва (са пламеним крстом у надвишењу и без њега), назири и постојање две категорије витезова: регуларних чланова, барона и магната, које у Друштво прима сам владалац, и почасних чланова, који не улазе у numerus clausus, где спадају и сви они који су у Друштво примљени од стране лица са делегираним правом пријема.

Сигисмундова политика пријема у Друштво чини се доста речитом ако се погледа списак чланова. Попис чланова Друштва по статутарној Повељи из 1408. садржи следећа 22 имена редом којим их повеља наводи (у загради редослед потписивања): 1. Деспот Стефан, господар Рашки (1) 2. Херман, гроф цељски и загорски (2) 3. гроф Фридрих, син претходног (нема потписа) 4. Никола од Горе (Горјански), угарски палатин (3) 5. Стиборијус де Стиборич, трансилвански војвода (4) 6. Јован, син Хенрика Тама-

шија (5)

7. Јаков Лацковић од Занта, војвода трансилвански (6)

8. Јован Мароти од Мачве (нема потписа)

9. Пипо од Осоре (чувени Пипо Спано), бан северински (7)

10. Никола де Зеч, Велики благајник (8)

11. гроф Карло Крбавски, Велики ризничар Краљевства (9)

12. Симон, син бившег сеченског бана, Вратар (10)

13. гроф Иван Крбавски, Столник (11)

14. Јован, син Георгија де Алшана, Пехарник (12)

15. Петер Чех де Лева (иначе породичним презименом Шарои), Велики коњушар (13)

16. Никола де Чак, трансилвански војвода (14)

17. Павле Бисен (15)

18. Павле де Пет, бан Далмације, Хрватске и читаве Славоније (16)

19. Михаљ, син Соломона Надаждија, жупан краљевских Секеља (17)

20. Петер Перењи, секељски и марамарошки жупан (18)

21. Емерик Перењи, секретар краљевске канцеларије (19)

22. Јован, брат палатина Николе од Горе (20)

Рекло би се да наведена листа заслужује да се укаже на неколике детаље:

-Првобитна листа чланова има само 22 имена, ако се томе дода и име самог Сигисмунда, укупан број чланова прве креације износи 23.

-Листа следи хијерархијски ред достојанстава који је, барем у првој половини, лако следити и разумети.

-Готово сви чланови Друштва регрутовани су и по рангу и по територијалном начелу, јер је упадљиво да се њихови поседе налазе у зони јужне и југоисточне границе Угарске. Изузетак су оба цељска грофа, иначе краљева тазбина.

Из наведене листе не да се уочити да би опасност од Хусове јереси могла бити у темељу Сигисмундове идеје о обнови (или оснивању) Друштва, како говоре

(Continued on page 8)

Грб породице Ацел. Истоветан грб је добило 9.524 породице хајдука који су се 1605. године борили у армији Иштвана Бочкаја за заслуге (у ствари уместо дуговане плате). Уз племство и грб, добили су и посед Вачиш-Перч у жупанији Саболч. Године 1877. жупанија Хајду у спомен на борбе из 1604-5 преузела је исти такав грб као жупанијски (доле). Aczel family arms. The same arms received 9.524 hayduk families in 1605, as recompense for fighting in army of Istvan Bocskay (who remained indebted to them, having not enough money to pay for services otherwise). Hayduks received also Vámos-Pécs in Szatmar County. In 1877 the County of Hajdu adopted the same arms (below) to commemorate fightings of 1604-5.

MERRY CHRISTMAS

Три грба кружне форме окружена знаком Змаја: Грб Андриаша Чанадија из 1629, грб породице славног хералдичара Гезе Чергеа из 1563, и грб праплемитке породице Кенде од Келешеа. Овако позна хералдичка примена знака Змаја сведочи да је као хералдички мотив знак остао знатно дуже од трајања самог Друштва, и да је додељиван као део грба и у време када Друштво више није постојало. Arms of Csáky (1629), Csergheő (1563) and Kendő de Keleső demonstrate that badge of the Dragon in heraldic use survived the Society, and was granted long after the Society itself became extinct.

многи аутори, нити да би у лику змаја ваљало видети Хусите. Напротив, попис чланова из статутарне Повеље убедљиво сведочи да се непријатељи од којих се Сигисмунд брани налазе на другој географској страни. О томе, уосталом, прецизно говори и сам текст Повеље: *...da сапре смртоносно злодело истог перфидног непријатеља и следбеника древног Змаја, и паганских војски, и шизматика и других народа православне вере, и оних завидних крсту Христовом и нашем краљевству....* Утолико се Клетлеров закључак чини тешко одрживим, барем што се мотива за оснивање или обнову 1408. тиче. Каснија конверзија циља и фокусирање на Хусове следбенике није предмет спора, и о томе довољно сведочи Сигисмундово писмо великом војводи литванском Витовту од 29. септембра 1429 у коме се наводи *...vias querentes, quibus commodius regnis nostris preesse et tam hostes fidei christianae, qui nobis et regnis nostris sunt evicino contermini, conterere ac etiam malos christicolos possemus ad pacis pulchritudinem revocare....* С обзиром на време у коме је писмо настало, нема никакве сумње ко се Витовту могао од Сигисмундове стране презентовати као непријатељ хришћанске вере.

Евидентно је да је за владе Сигисмундове критеријум пријема у Друштво био веома висок и да је подразумевао изузетно висок нобилијарни и феудални статус. Исто је тако уочљиво да је за владавине краља Алберта учињен извесан уступак у корист лица која сама нису била магнати, али су била довољно добро породично повезана (као у случају кастиљанског витеза Дијега де Валере или Бранде Шелена, сестрића либечког бискупа Јохана). Од времена ступања на престо Ладислава Посмрчета, односно Ласла V, критеријуми пријема нагло опадају. У периоду

од 1440. до 1453. чини се да је фактички поглавар Друштва био надвојвода Фридрих (односно римски цар Фридрих III), с обзиром да је Ладислав углавном боравио на његовом двору, и да о евентуалним аспирацијама Владислава II у погледу старешинства над Друштвом немамо сазнања. Из увида у имена Дракониста примљених у овом периоду можемо поуздано закључити да су критеријуми пријема били толико срозани, да су инсигније Змаја постале готово профанисане. Међу тим именима готово да нема више ни једног великог племића или магната. Са наглим порастом броја чланова, променио се и статус чланства, које више није везано за интересни уговор између поглавара и оних који Друштво чине. Оно што је за Сигисмундове владавине било периферно, инсигније чланства, постало је за владавине Ладислава (односно старешинства Фридриховог) примарно: знак змаја постао је ознака владарског признања заслуга или знак благонаклоности суверена! За тај период може се везати и појава већег броја племићких грбова који садрже хералдички прерогатив чланова. Хералдички прерогатив је био двојак, иако о томе статутарна повеља не говори ништа:

- 1) као право да се штит грба окружи фигуром змаја залављеног сопственим репом, у ком се случају змај увек представља зеленом тинктуром (тврђња Барањаја да је у почетку змај представљан без језика, и да је црвени крет уведен тек после ступања Ернеста Гвозденог у Друштво тешко се даје разумети с обзиром на прецизан навод о крсту из статутарног документа од 1408),
- 2) као право почасне аугментације у пољу штита, што је релативно редак случај.

Није нам познато да се у хералдичком смислу знак Змаја користио различито у односу на припадност вите-

зовима *de numero* или онима примљеним по начелу делегирања права. Ипак, ваља имати на уму да знак Друштва змаја није у литератури увек прецизно идентификован. Тако се на познатом цртежу Ханса Балдунга Грина вероватно и не налази знак Друштва змаја, као што се обично наводи, нити се у креатури са реконструкције надгробне плоче краља Стефана Томаша може препознати тај знак. С друге стране, знак Реда саламандра, који је око 1390. основао војвода Леополд III Смели, веома је сличан знак Друштва змаја, што је морао бити разлог за Клетлерову грешку у идентификацији знака на печату војводе Ернеста Гвозденог из 1402.

Деспот Стефан и Витезови змаја

Питање које се намеће када се прочита јавно дивулгирано циљ Друштва (борба против шизматика и православних) гласи: откуда Деспот у Друштву змаја? И када је већ у њему, откуда на првом месту?

Чини се да би безбедан одговор на прво питање могао бити да се радило о уопштеној формули, која није имала пресудну тежину у поређењу са већим државним и династичким разлозима. Када је Деспот у питању, ваља се сетити да се он код Никопоља борио на турској страни против хришћанских ритера, и да је Сигисмунд изгубио заставу захваљујући њему, да се на Ангари борио на Бајазитовој страни против Тимура, и да се у својој мукотрпној владавини вечито морао покоравати логици мање штете. Није немогуће, под претпоставком да се поверује тврђњама да се 1408. године радило о реоснивању, а не оснивању Друштва змаја, да је Деспот у тај ред ушао пре његове реконструкције, и пре него што је дата нова формулација циља окупљања. Не чини се много могућим да

(Continued on page 9)

MERRY CHRISTMAS

је Деспот могао бити члан Братства Св. Ђорђа пре 1395, али степен блискости са Сигисмундом остварен 1404-5, свакако даје основа да се верује да је то могло бити и формално повод за приступање ужем кругу магната везаних за краља Сигисмунда заклетвом узајамне лојалности. Војни поход против побуњеног Деспотовог брата Вука 1409. године, како одлично уочава Антоновић, сасвим је у складу са статутарном Повешћом од 1408, али и предаја рудника у Сатмару, тамошње жупаније, Дебрецена и делова Торонталске жупаније такође су у пуном складу са обавезом узајамне промоције интереса. Ипак, ваља се -

када је у питању формула о борби против шизматика и православља - потсетити на још један одломак из Деспотовог житија из пера Константина Филозофа. Ради се о глави 79: *Из Прага изиђе истинити глас да се подигоше (неки) на господина свога краља и чешку земљу од угарске отцепише; и јерес звана Хус устаде и оснажи се; за њих неки кажу да је близу православља; и да је овај Хус био у Јерусалиму на поклоњењу светим местима те да је дошао на Синај, где је Господ са Мојсијем говорио. Ту поживе у општежичу са братијом и од њих сазнаде образ православља...*

На друго питање, откуда Деспотово име на првом месту, одговор је једноставнији! Деспот је по рангу, који је владарски, заиста изнад свих осталих магната цитираних у списку по достојанству. Нобилијарни основ за статус кнежева Светог римског царства грофови Фрид-

рих II и Улрих II Цељски стекли су тек формалним уздицањем у ранг покнежених грофова (*gefürstete Grafen*) 1. маја 1430. године. Према томе, Деспот је и међу вазалима изузетан по положају. Друга могућност је да је Деспот заиста приступио Друштву змаја пре његовог реоснивања

1408, и да је и по томе имао пресеанс над осталим баронима и магнатима. Једино што можемо третирати као сигурно, то је да витештво у редоследу није играло никакву улогу, јер се, како смо видели, није ни тражило ни подразумевало!

The article deals with institution of the Society of the Dragon in the reign of King and Emperor Sigismund. It describes basic postulates from the Statutory Act of 1408 and discusses at some length the apparent conflict that exists between proclaimed aim of the Society to fight the Orthodox Christians and undeniable fact that among Members of the Society some prominent

Princes and Barons of that same confession were present since inception, notably Serbian Despot Stephen, Duke of St. Sava, later also Valachian prince Vlad "Dracul". It also draws attention to some valid points raised by older and recent researchers, notably Baranyai and D'Arcy Boulton and analyses in some length armorial practice known mainly from Hungarian heraldic sources.

Particular care has been taken to explain the absence of any chivalric requirement for admission to the Society, and consequently erroneous claims of some Serbian authors that Despot Stephen took precedence among Members on merit of his personal known and proven knightly virtues. Also, the speculation about possible confusion regarding Orthodoxy and Hussite Heresy is perfunctory reserached, based upon a quote from Biography of Despot Stephen by Constantin the Philosopher.

The article is part of a longer work, and in this abridged form was presented at a lecture delivered in Museum for Applied Arts of Belgrade, in the spring of this year. Owing to the shortage of space proper credit could not be given to all sources and reference works.

Dragomir Acović

Реконструкција хипотетичног грба Деспота Стефана Лазаревића као члана Друштва Змаја (Александар Палавестра). Reconstruction of the hypothetical arms of Despot Stephen Lazarevich as the Draconist (Aleksandar Palavestra).

Детаљ минијатуре која представља Сигисмундов поход. Застава са необичном фигуром можда је стег Дракониста? Detail of an illuminated manuscript depicting Sigismund's war campaign. Could it be that banner with curious charge is the banner of the Draconists?

Апокрифна верзија орденског знака из позније фалеристичке литературе (овде из дела оца Пероа). Apocryphal version of Order's Badge from later phaleristic literature (here from the book of Fr. Perrot).

Екслибрис Кристофа Боча фон Цвингенбурга и жене му Барбаре Фукс из 1471-1483. Међу његовим бројним орденима види се и знак Друштва змаја. Ваља запазити да је змај приказан оборен на леђа, одакле вероватно и потиже представе као у делу оца Пероа (из одељка Die Ritterbünde des Spätmittelalters из књиге Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart). ExLibris of Christoph Botsch von Zwingenburg and Barbara Fuchs, of 1471/83, with Badge of the Dragon inverted, probable source for later illustrations as in work of Fr. Perrot.